

Aalborg Universitet

AALBORG UNIVERSITY
DENMARK

Anholt en mulighed for bæredygtig udvikling

Fisker, Jens Kaae; Kerndrup, Søren

Publication date:
2011

Document Version
Accepteret manuscript, peer-review version

[Link to publication from Aalborg University](#)

Citation for published version (APA):

Fisker, J. K., & Kerndrup, S. (2011). *Anholt en mulighed for bæredygtig udvikling*. Institut for Samfundsudvikling og Planlægning, Aalborg Universitet. ISP-Skriftserie Nr. 02

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal -

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at vbn@aub.aau.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Jens Kaae Fisker og Søren Kerndrup

Anholt en mulighed for bæredygtig udvikling

Anholt en mulighed for bæredygtig udvikling

© Aalborg Universitet, Jens Kaae Fisker og Søren Kerndrup 2011

Skriftserien 2011-02

ISSN 1397-3169-pdf

ISBN 978-87-91404-23-8-pdf

Institut for Planlægning

Aalborg Universitet

Fibigerstræde 11-13

9220 Aalborg Ø

cradle to cradle

islands

The Interreg IVB
North Sea Region
Programme

Investing in the future by working together
for a sustainable and competitive region

European Union

European Regional Development Fund

norddjurs
kommune

AALBORG

UNIVERSITET

Projektrapport

EN BÆREDYGTIG UDVIKLING PÅ ANHOLT GENNEM UDVIKLING AF TURISMEAKTIVITETER

Jens Kaae Fisker & Søren Kerndrup

1. Indledning

Formålet med projektet¹ er at bidrage til de igangværende aktiviteter for at skabe en bæredygtig udvikling med udgangspunkt i øens økonomiske, kulturelle og naturmæssige styrker og udfordringer med særlig vægt på de ideer, ønsker og udfordringer, som de lokale aktører har til øens fremtid. Det har derfor været vigtigt

- For det første at skabe et overblik og en indsigt i de mange ideer, aktiviteter og ressourcer, som findes hos de aktører, der i deres daglige virke arbejder på at fastholde og udvikle øens potentialer som en ramme for livet på øen.
- For det andet at undersøge og opridse muligheder for at sammenkæde og koble de indsamlede ideer, initiativer og ressourcer for derved at forbedre muligheder for at udvikle og realisere de mange ideer, initiativer og ønsker. En vigtig del af dette arbejde er at kæde de lokale ideer, initiativer og ønsker sammen med ideer og initiativer og aktører udenfor øen.

Projektet er blevet til på baggrund af et samarbejde mellem Norddjurs Kommune, Aalborg Universitet og lokalsamfundet på Anholt i forbindelse med det EU-finansierede Interreg.-projekt Cradle2Cradle Islands, hvor dette projekts fokus på bæredygtig udvikling udgør en inspiration til, hvordan ideer, initiativer og ønsker kan kombineres og udvikles på en måde så det fremmer øens muligheder at etablere en bæredygtig udvikling på baggrund af øens særlige økonomiske, kulturelle og naturmæssige forudsætninger.

At bæredygtighedsperspektivet er anvendt som inspiration ligger i begrebets fokus på at skabe en udvikling, hvor øers og lokalområdernes udvikling baseres på deres egne økonomiske, kulturelle og naturmæssige forudsætninger for at skabe udvikling på såvel kort som lang sigt og dermed ændre øens relationer og samspil med omverden. I forhold til arbejdet med at kortlægge og kombinere ideer, initiativer og aktører er bæredygtighedsperspektivet et nyttigt perspektiv med dets stærke fokus på koblinger mellem aktiviteter, der sigter mod at tilvejebringe og udvikle forudsætninger for skabelse af et levebrød på øen, udvikle og udbygge den kulturelle identitet og de unikke natur- og miljømæssige forudsætninger, som findes på Anholt.

Det er et perspektiv, der sikrer at de forskellige ideer, initiativer og aktiviteter kombineres og forbindes således at de indgår som en integreret del af den fremtidige udvikling af Anholt, hvor det er Anholts unikke udvikling, der står i centrum. Det er altså de muligheder og udfordringer, der er forbundet med Anholts særlige kulturelle, sociale og naturmæssige forudsætninger, der er i fokus og ses for garanten for at det kan lykkes at skabe en selv bærende udvikling.

---

¹ Rapporten er baseret på et feltstudie af Anholts potentialer for at skabe en bæredygtig udvikling i et C2C perspektiv under C2C Projektet, Aalborg Universitet gennemført i foråret 2010.

De aktuelle udfordringer til omstilling og udvikling af private og offentlige aktiviteter, manglende adgang til finansiering har ført til stigende pres på øer og andre udkantsområder har yderligere gjort bæredygtighedsperspektivet relevant, idet igangsætning og udvikling af projekter i lokalområder er blevet endnu vanskeligere. Der er derfor i endnu højere grad behov for, at initiativer og projekter, der er økonomisk kulturelt og socialt bæredygtige set i relation til såvel de involverede interne og eksterne aktører som de institutioner og myndigheder, der skal bidrage til en realisering af projekterne. Der er derfor lagt vægt på at kortlægge ideer til projekter, muligheder og udfordringer, men også at koble og kombinere disse ideer og initiativer lokalt, samt koble dem til eksterne ideer, initiativer og aktører og derved gør dem mere attraktive for centrale beslutningstagere og bevillingshavere. Der lægges således vægt på at sammenkoble projekter, så de får en højere grad af bæredygtigt grundlag end enkeltstående projekter, samt at undersøge mulighederne for, hvordan disse kan understøttes og udvikles.

Undersøgelsen er derfor baseret på en grundlægende forståelse af bæredygtig udvikling, som en kerne for en kortlægning og identifikation af øens muligheder og udfordring for udvikling, samt en kortlægning og udvikling af potentialerne for at omsætte disse udfordringer og muligheder til mulige fremtidige handlinger og initiativer ved at give mulighed for at se disse ud fra forhåbentlige nye perspektiver, der ligger i at kæde de forskellige og ofte isolerede aktiviteter, ressourcer og aktører sammen på nye måder.

Undersøgelsen har lagt vægt på

- at kortlægge aktører, ideer og initiativer og relationer der har betydning for øens udvikling
- at identificere de muligheder og udfordringer for øens fremtidige udvikling i form af den måde hvorpå disse blev formet gennem
  - de interne og eksterne aktørers opfattelser og forståelser af øens muligheder og udfordringer
  - de interne og eksterne ideer, initiativer (igangværende og fremtidige), der af aktører og interessenter opfattes som vigtige og/eller interessante for øens fremtidige muligheder for at takle de udfordringer, som øen står overfor
  - de interne og eksterne aktører og ressourcer, som har eller kan have en betydning for evnen til at omsætte ideer og ønsker til konkrete initiativer og aktiviteter
- at kombinere og sammensætter ideer, initiativer og aktører med henblik på at fremme muligheder for at disse kan omsættes til initiativer, der forbedre betingelser for at forene kravene til levebrød, kultur og natur og miljø, hvor der specielt lægges vægt på
  - at formulere/forme nogle udviklingsmuligheder gennem en kobling af forskellige typer af ideer, initiativer, aktører og ressourcer med henblik på at gøre disse attraktive og bæredygtige gennem skabelse af synergi.. Kombination og kobling af ideer, initiativer og aktører vurderes som afgørende for at de gøres økonomisk, organisatorisk og socialt bæredygtigt at gennemføre.

Rapporten starter med en identifikation og kortlægning af situationen på Anholt i dag med henblik på at klargøre øens forudsætninger for og udfordringer til en selvstående udvikling, der kombinere krav til levebrød, kultur og natur og miljø. Herefter identificeres og kortlægges de

ideer, initiativer og aktører, som er blevet identificeret gennem interview og dialog med udvalgte aktører og/eller i tidligere rapporter. Disse ideer og initiativer danner udgangspunkt for en diskussion af, hvordan ønsker og idéer kan kombineres og kobles sammen så de derved øger muligheder for at de kan blive økonomisk, kulturelt og finansielt selv bærende i forhold til de krav som centrale aktører og beslutningstagere stiller. Det fremgår heraf at en række projekter vil forbedre deres muligheder for realisering hvis de i højere grad kan tænkes sammen som multifunktionelle enheder, der kobler forskellige aktiviteter og behov og dermed øger deres bidrag til såvel lokalsamfundet som muligheden for at blive økonomisk bæredygtige ved at øge antallet af brugere, driftsperiode og bidrageydere. Der lægges ikke op til en prioritering mellem de forskellige projekter, da det dels bør bero på en mere omfattende kortlægning og dialog med lokale aktører, dels bør bero på en lokal dialog mellem de forskellige aktører, samt en dialog mellem disse og eksterne interessenter og samarbejdspartnere. Derimod kan projektet bruges som udgangspunkt for en lokal dialog omkring identifikation og udvikling af ideer og projekter, samt som inspiration til hvordan man opnår synergetiske fordele ved at øge multifunktionaliteten af de ideer og initiativer som der er interesse og opbakning for lokalt og som kan være med til at skabe et bæredygtigt levebrød for øens nuværende og fremtidige beboere. Der afsluttes med en perspektiverende diskussion og oplæg til hvordan at undersøgelsens resultater kan bruges fremadrettet som model for hvordan man kan overvinde nogle af de barrierer, der opstår når man skal opbygge vedvarende og selv bærende aktiviteter på øer og i mindre lokal samfund i periferien.

2. Metode

Den begrænsede tids- og ressource ramme har været afgørende for valg af metoder til at indsamle viden og data om øens potentialer og ressourcer, de igangværende ideer, initiativer og aktører, samt mulighederne for at kombinere og koble de forskellige ideer og initiativer med interne og eksterne aktører og initiativer.

Ideelt set ville vi have fortrukket en mere omfattende og dialog baseret indsamling af information og viden, hvor det havde været muligt at få et bredere udsnit af øens beboere og interessenter i spil. Det ville have forbedret vores muligheder for at indfange de mange ideer og potentialer, som de enkelte aktører og aktiviteter på øen indeholder, samt forbedret vores muligheder for at bidrage til at udvikle disse gennem kreative og interaktive processer der aktivt involverede øens beboere og interessenter. Trods disse begrænsninger er det dog håbet at projektet kan fungere som inspiration og igangsætter for en mere systematisk og dybtgående udviklingsproces ved at fremvise nogle af de potentialer som aktører og aktiviteter peger i retning af og vise hvordan disse kan kombineres og kobles og derved få en multifunktionalitet, der øger sandsynligheden for at de kan samle opbakning og støtte fra lokale og eksterne aktører og beslutningstagere.

Ud fra snævre tidsmæssige begrænsninger har vi valgt indsamle information og viden via kontakt til få men centrale aktører på Anholt og inddrage deres ønsker, visioner, idéer og holdninger i det videre arbejde. Udgangspunktet for den lokale kontakt bliver Anholt Borgerforening, som udgør den mest vidtfavnende og samlende kraft på øen.

Projektet består af følgende faser:

- 1) Indledende kortlægning af de igangværende ideer, initiativer og interessenter i relation til turisme og bæredygtig udvikling af øen
  - a) Indsamling af viden og data om Anholt herunder interviews med nøgleaktører på Anholt repræsenterende forskellige dele af lokalsamfundet.
  - b) Indsamling af viden og data om aktiviteter af betydning for Anholts fremtidige udviklingsmuligheder med særlig vægt på udvikling af kommunale/regionale initiativer såsom kommunal planlægning, Kattegat Center, offshore vindmøllepark, Mols naturpark, erhvervsaktiviteter m.m.
- 2) Analyse af de forskellige ideer, initiativer og aktiviteter med henblik på at udarbejde en kortlægning og vurdering af de individuelle og synergetiske potentialer for at fremme en bæredygtig udvikling på Anholt.
  - a) En oversigt over de forskellige ideer, aktiviteter og interessenter og mulighederne for synergi bl.a. i form af en interessant og netværksanalyse.
  - b) Et forslag til prioritering af disse på baggrund af den ovenstående vurdering gennem brug af en SWOT analyse.
- 3) En afrapportering af projektet

- a) Skriftlig rapport, der kan bidrage til indsigt og overblik over de muligheder og udfordringer, som de mange aktiviteter og initiativer giver, samt fungere som idékatalog for det videre arbejde.
- b) Overlevering af projektet til de involverede samarbejdspartnere i projektet: lokalsamfund, kommune..

3. Hvilke udfordringer og muligheder er der for at udvikle et bæredygtigt grundlag for udvikling på Anholt.

Inden vi kortlægger de ideer, initiativer og aktører til udvikling af Anholt vil vi lave en kort karakteristik af den situation, som Anholt befinder sig i og som er baggrunden for de ideer og initiativer som findes blandt de mange aktører i og omkring Anholt. En karakteristik, der er baseret på vores interviews med såvel centrale aktører kombineret med information og viden fra skriftlige kilder om Anholt. Der er ikke tale om en tilbundsående undersøgelse men derimod om en karakteristik af de potentialer og udfordringer som Anholt står overfor i deres arbejde med at skabe en udvikling, der styrker øens muligheder for at skabe en selv bærende udvikling baseret på de tre grundpiller i bæredygtig udvikling: hvad skal øens beboere leve af i fremtiden og hvordan øens udvikling kan baseres på de særlige kulturelle og naturmæssige forudsætninger.

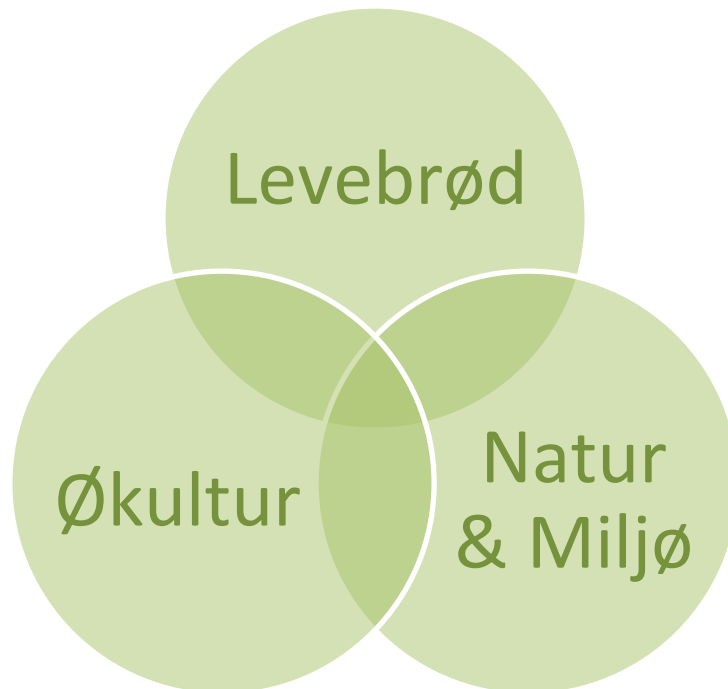
Anholt står overfor de samme udfordringer som en lang række andre små lokalsamfund i landets periferi. Udfordringer der viser sig som negative udviklingsdynamikker karakteriseret ved tilbagegang i traditionelle erhverv og beskæftigelse, stagnerende eller faldende befolkningstal hvor især yngre borgere flytter til byerne for uddannelse og jobs, samt reduktion og begrænsning i basale servicefunktioner, der spiller en vigtig rolle i opretholdelsen og udvikling af et velfungerende lokalsamfund. Tendenser der på den ene side gør det vanskeliggør et materielt og mentalt brud med den negative udviklingsdynamik og de forestillinger som den skaber. Og på den anden side nødvendiggør et frisætning af de ideer, initiativer og aktiviteter, som er fødelinje til øens nuværende og fremtidige udvikling af et godt ø-liv.

Anholts udviklingsmuligheder kan dog ikke fanges ind af de traditionelle og generelle udviklingstrends, som ude fra kommende aktører eksperter, politikere og folk i centre områderne ofte hæfter på øen. Øen har sin egen indre udviklingsdynamik, der viser at øen har nogle unikke aktører og aktiviteter som giver mulighed for at skabe identitet og udvikling. Karakteristika som gør at den adskiller sig fra alle de andre lokalsamfund; og giver den nogle helt særlige udfordringer og muligheder for en fremtidig udvikling. Dens særlige position skyldes ikke mindst dens helt unikke placering midt i Kattegat, der er skabt grobund for helt særegne økonomiske, kulturelle og naturmæssige udfordringer og potentialer.

De særegne udfordringer og potentialer kan bedst beskrives med udgangspunkt i de tre dimensioner af bæredygtig udvikling: økonomi, socio-kultur og økologi, som vi i denne sammenhæng har valgt at oversætte til et spørgsmål om levebrød, ø-kultur samt natur & miljø (som illustreret i figur 1). Ved at betone levebrød fremfor det gængse udtryk understreges det, at økonomisk udvikling i traditionel forstand ikke i sig selv er et tilstrækkeligt mål for Anholt som samfund. De lokale aktørers interesse er at udvikle et velfungerende lokalsamfund, der skaber værdi for de lokale beboere på et selv bærende grundlag, hvor relationerne til fastlandet bygger på ligeværdighed og gensidig respekt og dermed gør sig fri af afhængighed/velvilje og afhængighedskultur. En udvikling der kræver en frigørelse af potentialer til at skabe et bæredygtigt levebrød for øens befolkning. Kernen i den sociokulturelle kontekst på Anholt kan beskrives under overskriften økultur, da kulturen i høj grad er karakteriseret ved de særtræk, der opstår i små isolerede samfund. Det drejer sig både om de specielle kulturelle mønstre, der skabes

som følge af tidligere, nutidige og fremtidige erhvervs-, arbejds- og fritidsaktiviteter, tilflytning og fraflytningsmønstre samt de særlige sociale og relationelle strukturer og processer der karakteriserer det lokale samfund.

Figur 1: De tre dimensioner af bæredygtig udvikling i konteksten Anholt.

Levebrødet

Levebrødsperspektivet sætter primært fokus på den fastboende befolkning og dens økonomiske muligheder for at tilvejebringe et livsgrundlag.

Anholts isolation og dårlige tilgængelighed med kun fire færgeafgange om ugen betyder, at de fastboende skal skabe deres levebrød indenfor øens grænser, hvis de vil blive boende på fast basis. De traditionelle erhverv som fiskeri og landbrug har et meget begrænset omfang og udgør kun en stadig mindre andel af øens erhvervsaktiviteter. Private erhverv der understøtter turisme, transport og offentlig service, er i dag dominerende i erhvervslivet. Det traditionelle fiskeri er i dag begrænset til "udenøs" fiskere, der i sommermånederne lander deres fangster på Anholts Havn, dels fordi havnen er placeret tættere på fiskepladserne i Kattegat end andre danske havne og dels fordi de mange turister i denne periode skaber et reelt marked for at afsætte fangsterne. Landbruget betydning for øen har altid været af begrænset omfang på øen pga. dårlige vækstbetingelser i de sandede jorde og er i dag helt forsvundet. Turisme og transportrelaterede erhverv er udover offentlig service således de eneste tilbageværende erhverv, der rækker udover lokalsamfundet og tilfører ekstern værdi til øens økonomi og befolkningens levebrød. Disse erhvervsaktiviteter er imidlertid også begrænsede, da langt de fleste aktiviteter er begrænset til

højsæsonen og dertil kommer at de fleste "etablissementer" indenfor turismen er på eksterne hænder, der som maksimum er bosat på øen i højsæsonen.

Levebrødet for den fastboende befolkning skabes derfor mestendels gennem arbejde i lokalsamfundets basale funktioner (offentlige og private), turisme og transportrelaterede erhvervet i sommerperioden, samt forskellige former for indkomstoverførsler. Dertil kommer den uformelle sektor, hvor salg og udveksling af lokalt producerede råvarer og forskellige former for håndværk i lille skala kan fungere som supplement til den enkeltes indkomst.

At skabe et økonomisk selvstående livsgrundlag på en lille isoleret ø der er domineret af erhverv, hvis væsentligste aktiviteter ligger i turistsæsonen kræver **fleksibilitet og villighed** til at kombinere forskellige former for erhverv og arbejde, samt variationer heraf henover året. Der kan som nævnt tjenes penge på de mange besøgende om sommeren, men ikke i et omfang, der alene gør det muligt at opretholde et tilstrækkeligt levebrød, hvorfor det er nødvendigt at supplere med andet erhverv og arbejde, samt andre indtægtskilder. Størstedelen af levebrødet skabes gennem entreprenurielle aktiviteter og arbejde i den formelle sektors, men de uformelle entreprenurielle aktiviteter og jobs direkte og indirekte betydning for såvel den lokale som den personlige økonomi må ikke overses. I dette projekt har der ikke været mulighed for at undersøge omfanget og de nærmere forhold i Anholts uformelle sektor, men det vil være hensigtsmæssigt at få skabt et bedre overblik og indsigt på dette område, da der erfaringer viser at der ligger en række uudnyttede potentialer og muligheder i koble aktiviteter i den formelle og den uformelle økonomi.

Selvom undersøgelsens udgangspunkt er levebrødet for de fastboende er det vigtigt at være opmærksom på de potentialer, som sommerhusejerne og andre eksterne interessenter med tilknytning til Anholt udgør. Vores undersøgelse viser at de udgør et væsentligt udviklingspotentiale, dels i form af interessenterne "humane kapital" dvs. deres personlige ressourcer, kompetencer og viden, dels i form af deres sociale kapital dvs. deres relationer og netværk som følge af deres samfundsmæssige positioner og placering. Ikke mindst sommerhusejerne er for en stor dels aktører med store økonomiske, humane og sociale kapitaler i form af relativt høje indkomster, med stort engagement, viden og overskud, samt gode personlige og arbejdsmæssige relationer, der giver god adgang til beslutningscentre i det økonomiske, politiske og administrative system. Således er mange sommerhusejere relativt velhavende og normalt bosiddende i Hovedstadsområdet med centrale placeringer i forhold til centrale beslutningscentre i administration og erhvervsliv.

Det bør derfor undersøges nærmere hvordan at disse grupper kan engageres og inddrages i øens udvikling med udgangspunkt i øens identitet med henblik på at gøre en forskel enten via deres økonomiske engagement eller igennem kontakter i deres netværk hvor de kan øve indflydelse til fordel for udvikling. Samt gennemførelse og finansiering af projekter, der har betydning for øens muligheder for at tilvejebringe levebrød gennem selvstående aktiviteter. Det er dog vigtigt at være opmærksom på at der kan være væsentlige forskelle i værdier og interesser i forhold til de fastboende anholtsboere og det er derfor vigtigt at gøre øens identitet til grundlag for øens udviklings strategi og initiativer.

Økulturen

Øens identitet er væsentlig for at forstå hvordan øen og dens beboere udgør det kreative potentiale og mulighed for at skabe den aktuelle og fremtidige udvikling. Øens nutid og fremtid formes gennem den måde hvorpå aktørerne opfatter og ser på sig selv og sine egne handlinger som individer og fællesskab. Øens udvikling er således ikke bestemt af de økonomiske og politiske ressourcer og evner, men derimod et grundlæggende et spørgsmål om at hvordan at øboerne forholder sig til hvem og hvad er den enkelte og fællesskabet er og står for, samt hvordan det får betydning for de valg og prioriteringer, som giver mening for såvel den enkelte som fællesskabet. Det er derfor vigtigt at tage udgangspunkt i spørgsmålene om hvem er jeg og finde frem til hvordan disse spørgsmål giver mening i forhold til de hidtidige erfaringer for den enkelte i samspil med fællesskabet som er blevet bygget op over tid i form af individuelle og kollektive erfaringer, normer og værdier. Hvilket kan være med til at give en indsigt i hvorfor jeg og/eller vi hidtil har valgt at udvælger, prioritere og vurdere potentialer og muligheder på bestemte måder. Hvad der er baggrunden for at vi i dag ser bestemte potentialer og muligheder og derfor har valgt at udvælge, prioritere og vurdere bestemt initiativer som vigtige for vores egen og øens nuværende udvikling. Samt udvide vores fremtidige handlingsrum ved at skabe muligheder for at vi fremover er opmærksomme på de mekanismer og dynamikker som har betydning for vores valg og handlinger, og dermed gøre det muligt at komplementere indsigt i muligheder og potentialer, samt den måde hvorpå vi udnytter disse til at skabe øens fremtid.

Vi har i denne rapport ikke haft muligheder for at gå dybere ind i en forståelse af de dynamikker og mekanismer, der er vigtige for at forstå hvordan de vigtigste interessenter har skabt deres identitet og hvordan dette sker i samspil med de øvrige interessenter og omgivelser. Vi søger derfor at identificere nogle af de mekanismer som øboere selv og eksterne interessenter fremhæver, når de beskriver øens udvikling og de fremtidige muligheder. Der er derfor tale om en relativ generel identifikation og vurdering af økulturen og de særlige kulturelle mønstre som af aktører tilskrives en betydning for øens udviklingsmuligheder. Vi har derfor valgt at forstå kultur som et antropologisk begreb med fokus på de grundlæggende værdier og normer som øboerne har udviklet gennem deres deltagelse i erhverv, arbejde og liv på Anholt. Værdier der på trods af fællestræk også varierer afhængig af de enkelte grupper og personers sociale og personlige biografier.

Vi valgt at fremdrage to grundlæggende aspekter i ø-kulturen, som de interviewede aktører har peget på som væsentlige for at forstå den unikke kultur på Anholt. Det første aspekt er de værdier og normer som knytter til den måde hvor igennem arbejde og livsformer produceres og reproduceres på øen. Mens det andet aspekt er de værdier og normer, som knytter sig til den måde hvorpå aktører interagere og relatere sig til hinanden i forbindelse med udvikling af initiativer, aktiviteter og samvær. I sidstnævnte er der særlig vægt på hvordan at der på øen er udviklet særlige former for interaktion og relationer, dels mellem øens interne interessenter og dels mellem øens interne og eksterne interessenter, da det af de interviewede blev fremhævet som værende af væsentlig betydning for øens evne til fleksibilitet og omstilling.

De grundlæggende værdier blandt de fastboende er præget af de værdier og normer som er udviklet på baggrund af øens tidligere aktiviteter og er derfor tæt knyttet til de traditionelle

arbejds- og livsformer på øen. Arbejds- og livsformer der ofte står i en kompleks kontrast til den kultur der repræsenteres af tilflyttere og sommerhusejere, der udspringer af nogle andre kulturelle værdier og normer for hvad der giver værdi for øen og dens individer.

De mennesker, der er bosiddende i små isolerede øsamfund er på den ene eller anden måde en del af en helt særlig kultur, der adskiller sig fra den, der forefindes i tilsvarende lokalsamfund på fastlandet. Indfødte øboere er fra barnsben blevet præget af denne kultur, mens tilflytterne i en eller anden udstrækning er blevet tiltrukket af økulturens specielle charme; bosætning på en isoleret ø er oftest ikke en tilfældig beslutning, men noget der både ligger grundige overvejelser bag og en vilje til at leve i netop et sådant samfund.

I forhold til de relationelle værdier træder nogle aspekter af økulturen på Anholt umiddelbart i forgrunden:

- Den sociale nærhed, hvor alle virker til at have indblik og viden om hverandres gøren og laden.
- Det rige foreningsliv og den store opbakning til kirken.
- De interne konflikter, der virker til at være dybt indlejret i samfundets sociale struktur.

Anholt er i lighed med andre øsamfund karakteriseret ved tætte og nære sociale relationer, der kan ses som en vigtig udviklingskapital for øen ikke mindst hvis det lykkes for øen at kombinere potentialerne i de tætte og nære sociale relationer med de mere løse relationer til interessenter, der har deres forandring i omverdenen.

Betydningen af den lokale livsverden, dens muligheder og begrænsninger kommer bl.a. til udtryk i vores interview, hvilket illustreres af følgende udsagn fra kroejner Hans Møbjerg udtrykker det:

”Den daglige sladder er mere interessant end tv-avisen og Anholtsituationen kommer generelt foran verdenssituationen”.

De lokale livsverden er derfor præget af et stærkt fokus på de nærsamfundets centrale problematikker, mens omverdenens trusler og muligheder har sværere ved at trænge sig på. Det skaber muligheder for at skabe lokale løsninger, men kan også begrænse det udvalg af løsninger, der bliver sat i spil. Det kan derfor være vigtigt at øens lokale netværk forbindes med omverdens netværk, så muligheder for at udvikle nye typer af problemforståelser og løsninger forbedres. Her kan øboere med aktiviteter og/eller erfaringer fra såvel den lokale verden som andre lokale verdner være nyttige kan have. Eksempler på sådanne aktører kunne være tilflyttere og erhvervsfolk og beskæftigede med bopæl og/eller kontakter udenfor området, samt sommerhusejere, der synes at være en gruppe med aktører med særlige kompetencer. Det er dog en udfordring som kræver udvikling af den lokale kultur, da netop de kulturelle forskelligheder synes at give anledning til spændinger og manglende vidensopbygning og læring.

Lokalsamfundets evne til at udvikle og opbygge netværk og organisering af lokale aktiviteter er et stærkt aktiv, som blå. kommer til udtryk i form af de mange foreninger 14. Det righoldige foreningsliv er et eksempel på styrken i den lokale sociale/kulturelle kapital, der bygger på tætte relationer og evne til at organisere disse. Alt sammen baseret på et lokalt engagement og initiativ med henblik på at udvikle øen som et godt sted at være. Hvilket da også bekræftes i flere af vores interviews, hvor det fremhæves at foreningslivet som et af de positive elementer på Anholt.

Det store sociale engagement og de tætte sociale relationer kan også have en bagside idet det kan give anledning til lokale konflikter. Disse konflikter kan have lange historiske rødder og være med til at præge den måde som aktørerne ser sig selv i forhold til andre og i forhold til bestemte problemstillinger. Forskelle og holdninger til hvad der er muligheder og potentialer for udvikling og hvad det er for en udvikling, der ønskes kan således være indlejret i lokale historier, relationer og aktiviteter, som kræver problemstillingerne bearbejdes med en gensidig respekt og involvering af øens forskellige interessenter. Hvilket b. andet illustreres af følgende beskrivelse af Anholt fra en bog om danske småøer af Houkjær (2006: 22) i dennes redegørelse for den altid nærværende omend lettere skjulte mistro mellem forskellige grupper, der præger de danske øsamfund. Han skriver:

"På Anholt fik jeg at vide, at stemningen nok til tider kunne være 'en smule giftig'. Ikke mere. Mistroen rækker ofte over flere generationers uenighed og modsætningsforhold. Den udarter sig sjældent til direkte konfrontation. Det er ølivets nødvendige relationer alt for skrøbelige til at tåle. Det ved man godt og lægger derfor bånd på følelser og temperament. Afhængigheden af et velfungerende samfundsliv er omfattende og beror til syvende og sidst på den indbyrdes tillid. Tilliden til, at enhver udfylder sin funktion er afgørende; men det forhindrer ikke, at konflikten ligger der latent og kan bryde ud og trække skellene op, når politiske sager – som fx færgefarten – kommer på dagsordenen."

Dette er i tråd med de synspunkter der blev givet udtryk for i flere af vores interviews. Trosspørgsmål har været en grundsten i konflikternes opståen selvom det ikke i dag er centralt i konflikterne. På Anholt dannedes et skel således, da øen omkring år 1900 havde en grundtvigiansk præst og en indre missionsk læge, der var dybt uenige på dette område.

Konflikt er ikke i sig selv negativ, men er del af de sociale udviklings og læringsprocesser, der opstår som en del af lokal udvikling, da udvikling ofte vil føre til forskydninger og forandringer af individer deres indbyrdes relationer og dermed have konsekvenser for deres nuværende og fremtidige muligheder for udvikling og magt. Tværtimod er konflikt forstået som forskellighed i viden, normer og værdier og interesser ofte den drivkraft som er nødvendig for at skabe bevægelse og udvikling i menneskelige og sociale systemer. Konflikter spiller derfor ikke nødvendigvis en negativ rolle, men kan også være en drivkraft i øer sociale udvikling, hvor det netop er konflikter der anspore lokale aktører til skabe forandringer og overvinde barrierer. Hvilket ofte sker når det lykkes at etablere frugtbare dialoger på tværs af forskellige værdier og normer.

Set i et udviklingsperspektiv kan konflikt være et problem, hvis der er for lille forskellighed og konflikt, idet det vil føre til at udviklingsmønstre ikke vil ændre sig eller stagnere. Eller for meget konflikt vil betyde at udvikling vil hæmmes eller gå i stå fordi at konflikter understrykker

muligheder for dialog og interaktion. Der er således brug for en balance mellem de mange udfordrende konflikter Interviews indikere at der på øen er udviklet sig en kultur, der af nogle ses som hæmmende for udvikling og dialog om nye ideer, initiativer og projekter. Det er derfor vigtigt at der arbejdes med en kulturel udvikling hos de lokale, der gør det muligt at etablere en identitet, der understøtter de mange ideer og initiativer samt evner til at få disse modnet og implementeret gennem dialog og interaktion.

Natur & miljø

Natur- og miljø har historisk udgjort en central forudsætning for Anholts udvikling som et lokalområde med særlige kvaliteter og udfordringer. I de tidligere afsnit har vi behandlet den særlige betydning som den geografiske placering har haft for udvikling af Anholt som sted for arbejde, bosætning og fritidsliv. I dette afsnit vil vi belyse naturen og miljø som et potentiale for udvikling, som med overgangen fra et samfund med hovedvægt på industri og produktion et samfund med vægt på service og individualisering og udvikling har fået en fornyet aktualitet, der åbner op for nye muligheder og potentialer.

Vi har valgt at en traditionel og simpel strukturering af potentialerne ved at opdele kortlægning og vurdering i henholdsvis natur og miljø, da det giver mulighed for at lave en enkel strukturering af de potentialer og muligheder som Anholt har i sin unikke geografiske placering, den særlige natur samt de udfordringer som de udfordringer, der er til miljøet i et lille samfund midt i Kattegat. I vores interviews fremhæves de helt særlige potentialer i den unikke natur, der er så enestående og særligt for øen at det lægger op til en kortlægning og vurdering af de potentialer, dels som potentialer der har en værdi i sig selv og dels som potentialer, der har en værdi i kraft af dets betydning for økonomisk, social og menneskelig udvikling. På den anden side har vi søgt at kortlægge de særlige udfordringer og potentialer som ligger i øens helt specielle energi og miljø situation. der knytter sig til øens geografiske isolation fra det øvrige samfund, der sætter nogle helt specielle sociale og naturmæssige rammer for udvikling af nye miljømæssige løsninger i et større perspektiv.

Den unikke natur har altid været en vigtig faktor på Anholt, idet den har sat grænser for hvad der kunne lade sig gøre i forhold til både levebrød og socio-kultur; landbrugets trange kår og endelige forsvinden fra øen var primært et resultat af, at den barske natur gav så ugunstige forhold at såvel dyrkning af jorden som græsning i sidste ende måtte opgives. Omvendt er naturen i dag en af de primære tiltrækningskræfter i forhold til Anholts fastholdelse og tiltrækning af bosætning, samt ikke mindst tiltrækning af mange turister i sommermånederne..

Fire områder fremhæves som særlig værdifulde for oplevelsen af den unikke natur på Anholt. idet de samlet repræsenterer det som Anholts natur har at byde på (Norddjurs Kommune, 2009):

1. Ørkenen

Dette område der består af klitter på hævet havbund dækker 85 % af øens samlede areal og trods sit navn er det reelt set ikke en ørken men en Lavhede. Det er den

største af sin art i Nordeuropa. Der er tale om et menneskabt naturlandskab, som er resultatet af en massiv skovhugst i den fyrreskov, der tidligere dækkede området. I dag bevares det unikke naturlandskab ved løbende at fjerne gran og fyr, da området ellers ville springe i skov igen.

2. Totten

På Anholts østlige spids holder Danmarks største ynglende koloni af sæler til. Disse var tidligere genstand for omfattende jagt, men er i dag fredet ligesom færdsel på Totten er forbudt for at give sælerne den nødvendige ro i yngletiden; området er således udlagt som reservat for både gråsæl og spættet sæl. Det er dog muligt at observere dem på afstand, hvis man vel at mærke har fysik til den 10 km vandretur igennem Ørkenen eller langs stranden, der kræves for at nå Totten og Fyret. Med ganske få undtagelser² er motoriseret færdsel igennem Ørkenen forbudt. Dette emne er genstand for en lokal debat, der illustrerer nogle af de kulturelle forskelle på øen, hvor nogle taler for øget tilgængelighed, mens andre mener at naturbeskyttelsen må komme i første række.

3. Flakket

Nord for Anholt Havn og campingpladsen findes det lavtliggende Flakket, der er hjem- og ynglested for en lang række fuglearter, hvoraf nogle er fredede og yderst sjældne. Det drejer sig om bl.a. om forskellige ternearter og markpiberen, der også findes i Ørkenen. Området og en del af havet umiddelbart nord for øen (Flakket), hvor der findes sortand, fløjsand og edderfugl er udpeget af EU som Natura 2000 områder og underlagt de restriktioner der gælder for sådanne områder.

4. Havet

Når naturen præger samfundet på Anholt er det ikke mindst som følge af havet omkring øen. Det er havet, der skaber isolationen og de mange specielle forhold der knytter sig dertil. I forhold til økulturen har strandinger igennem historien på forskellig vis spillet en stor rolle for det lokale samfund og en lang række af de historier og fortællinger, der knytter sig til øen er uløseligt forbundet med havets luner. Og udover de mange vrage gemmer havet omkring Anholt også på værdifulde naturfænomener, der har stor betydning for livet i havet og som kan gøres til genstand for unikke oplevelser, som ikke findes mange andre steder i vores farvande. Det er også baggrunden for et forslag om at Anholt, Læsø og havet imellem de to øer har været i spil i forhold til udpegningen af Danmarks nye nationalparker.

Den geografiske placering og størrelse gør at Anholt står med nogle helt særlige udfordringer til energi og miljø. Således har Anholt sin egen energiforsyning der ikke er koblet på det øvrige net. Hovedelementet i denne er fire dieselgeneratorer, der leverer el til hele øen og dermed reelt også agerer varmforsyning for de sommer og fritidshuse, der er opvarmet ved hjælp af el-radiatorer. Der er med andre ord tale om et miljøbelastende energisystem, der fastholder øen i et fossilt

---

² Anholt Gartneri og Naturpleje, fyrpasseren og ejeren af fyrmestergården har som de eneste tilladelser til at køre igennem Ørkenen (Tøttrup, 2010)

energisystem, der på mange måder er utidssvarende. Systemet er baseret på import af fossil energi i form af diesel olie, hvilket udover at være miljø og ressourcebelastende også er dyrt da olien skal transporteres med færgen fra fastlandet. Dels er systemet dyrt i drift (energinet.dk betaler en årlig kompensation på ca. 3 mio. kr. for at Anholterne kan betale samme elpris som i Grenå) og dels er det uhensigtsmæssigt rent miljømæssigt.

Set i forhold til færgedriften har den dog en driftsøkonomisk gevinst, idet den er med til at finansiere udgifter til færge og oliedepot. Sidstnævnte kan også have betydning for mange af de sejlende turister, der kommer til øen. af flere grunde bør gennemgå forandringer i fremtiden, hvilket da også er et centralt diskussionsemne både på og udenfor Anholt.

Affald udgør grundet øens geografiske placering en særlig udfordring såvel økonomisk som miljømæssigt ikke mindst i sommermånederne hvor de mange turister giver anledning til et stor affaldsmængde. Det er kun en begrænset del af affaldet der i øjeblikket recirkuleres på øen, mens hovedparten af affaldet sendes til fastlandet, hvor det indgår i den kommunale affaldshåndtering. Der ligger nogle potentialer i at udvikle affaldshåndteringen og dermed bidrage til øens udvikling af mere miljøvenlig profil, og samtidig opnå nogle økonomiske sidegevinster ved dels at reducere omkostninger til affaldshåndtering, dels frem øens profil overfor kvalitetsturisme.

Øens begrænsede størrelse og kobling til vindmølle nettet vil gøre det attraktivt at overveje hvordan øen kan udvikle en mere bæredygtig profil, hvilket også vil være attraktivt set i forhold til fremme af såvel turisme som bosætning.

Den lokale situation i et SWOT perspektiv

På baggrund af ovenstående karakteristik kan vi opsummere de udfordringer som Anholt står overfor i form af trusler og muligheder, og de potentialer som Anholt har i form af styrke og svagheder. Det er i denne forbindelse vigtigt at være opmærksom på at en sådan strukturering ikke kan opfattes som et endegyldigt resultat. Tværtimod ligger den primære værdi i at den kan bruges som redskab for dialog og diskussion af, hvordan svagheder kan vendes til styrker og hvordan trusler kan vendes til muligheder, samtidig med at man ikke lukker øjnene for at styrker også kan vise sig at være svagheder samt at muligheder kan vendes til trusler.

	Svagheder Afhængighed af offentlige myndigheder. Ingen deciderede erhverv udover turisme. Ikke-lokalt ejerskab i turisterhvervet. Geografisk isolation (svær tilgængelighed). Lille skala. Interne konflikter som barriere for projekter.
Muligheder Turisme for særlige interessegrupper. Omstilling til vedvarende energi. Udnyttelse af det nære lokalsamfund til skabelse af synergi. Opbygning af relationer imellem interessenter.	Trusler Fraflytning (af især de yngre). Tab af offentlige funktioner. Turismeudvikling uden lokal kontrol eller fordele.

Figur 2: SWOT i stikordsform.

For at skabe en udvikling som Anholt kan være med til at forbedre fremtidige muligheder er det nødvendigt at udnytte og fremme de styrker, der er til stede, samtidig med, at svaghedernes betydning minimeres eller vendes til muligheder. Det er samtidig vigtigt at være opmærksom på truslerne, der på den ene eller anden måde skal imødekommes. Sådanne overordnede overvejelser skal tænkes ind i forhold til de enkelte projekter, der tages initiativ til, så deres individuelle rolle i Anholts samlede udvikling står klart. Inddragelsen af de tre aspekter: levebrød, økultur samt natur & miljø er nyttig i denne sammenhæng.

Opsummering via et SWOT diagram giver mulighed for at overveje de strategiske muligheder og udfordringer som Anholt står overfor og dermed danne grundlag for en prioritering af de identificerede ideer og initiativer. Analysen viser, at i den nuværende situation på øen er kombinationen af stor rigdom på idéer, den rige sociale kapital i form af de mange foreninger og fællesskaber samt unik natur et gunstigt udgangspunkt for at udvikle en selv bærende udvikling. Omvendt er der begrænsninger som specielt knytter sig til øens isolerede beliggenhed, dens lille størrelse og dermed begrænsede ressourcer og muligheder for skabe levebrød kombineret med afhængighed af offentlig myndigheder og tilskud, kombineret med begrænsninger i den kulturelle og sociale kapital. Det kan derfor være en praktisk udfordring at få skabt konsensus om hvad der bør gøres for at skabe en selv bærende udvikling på baggrund af de udfordringer som øen og dens interessenter står overfor. Det kræver at der arbejdes med at inddrage og engagere de forskellige interesser og aktører i udvikling af en fælles problemforståelse og plan for udvikling og organisering af aktiviteter. Således at der kan opnås en grundlæggende accept fra de forskellige grupper og personer omkring øens muligheder og udfordringer og etablering af en handlings og aktivitetsplan. Denne analyse kan ses som et første bidrag til en proces, der kan medvirke til at skabe en sådan en udvikling ved dels at danne udgangspunkt for en dialog mellem de implicerede interessenter om ved at stille spørgsmål om hvad er udfordringen, hvilke løsningsmuligheder og hvordan organiseres processen så der skabe fremdrift og involvering:

- hvad det er for udfordringer og muligheder som øboerne står overfor,
- hvilke løsningsmuligheder er der og hvordan kan der opstilles et udviklingsprogram og/eller projekt portefølje til at takle de ovennævnte udfordringer disse udfordringer kan omsættes i forslag til udvikling gennem opstilling af en handlings og projektplan, samt
- hvordan kan der udformes et program og/eller projekt portefølje, der kan kombinere fremdrift i aktiviteter med inddragelse af og engagering af de forskellige interessenter at forandrings og udviklingsprocessen skal gribes an der skabes udvikling og momentum i aktiviteterne, og opnår størst mulig inddragelse af de forskellige interessentgrupper.

SWOT metodikken er et godt værktøj for at rejse en diskussion af de udfordringer som øboerne står overfor, og den ovennævnte analyse kan danne udgangspunkt for en dialog blandt øens interessenter og eller kerne aktører omkring udfordringer, således som de opleves og fortolkes af de forskellige interessentgrupper. Det er i den forbindelse vigtig at være opmærksom på at den ovennævnte analyse *kun er et bud blandt mange* på hvad der er udfordringer og muligheder, og at den *bygger på interviews og analyse af et begrænset antal interessenter og informationer*. Trods dette tror vi alligevel at den kan bidrage til en dialog, da den peger på en række udfordringer og muligheder, som deles af øboere på tværs af forskellige viden, kultur og interesser.

Dialogen kan ses som første trin i udvikling af hvor SWOT bruges til at fremme en interaktiv proces til at formulere såvel problemforståelse som handlings og aktivitets planer. I det efterfølgende opstilles nogle bud på projekter og aktiviteter, som kan udgøre grundlaget for udvikling af en handlingsplan og projektportefølje, der kan bidrage til at forbedre øboerne muligheder for at realisere egne løsninger på de udfordringer som stilles til den fremtidige udvikling af Anholt.

4. Ønsker, idéer og muligheder

Vi har i det ovenstående vist hvorledes at de forskellige interessenter og aktører forstår og oplever de udfordringer og muligheder som Anholt står overfor og hvad de vurderer som afgørende styrker og svagheder for Anholts evne til at forbedre øens fremtidige muligheder. Det er på baggrund af de gennemførte interviews vores opfattelse at de forskellige interessenter og aktører har en righoldig og nuanceret opfattelse af de interne og eksterne udfordringer, som karakteriserer situationen på øen i dag og de nærmeste år, samt de muligheder som øen har for at fremme en udvikling, der forbedrer øens fremtidige muligheder. En variation og rigdom som ikke blot kom til udtryk i deres beskrivelse af den nuværende og fremtidige situation og de udfordringer de stod overfor, men som også var et væsentlig og integreret del af de ideer og initiativer til løsninger, som øboerne har til at forbedre øens udviklingsmuligheder. Det blev derfor interessant at kortlægge de mange ideer og aktiviteter, som de forskellige aktører havde til at initiativer og aktiviteter, som kunne bidrage til at forbedre de fremtidige udviklingsmuligheder på øen og derved udgøre grundlaget for at udforme en handlingsplan og/eller projekt portefølje for en bæredygtig udvikling af Anholt.

I det efterfølgende kortlægger og identificere vi således hvordan at Øboerne forstiller sig forskellige løsninger. Løsninger som udspringer af deres daglige praksis, hvorfor vi har søgt at interviewe folk, der har deres daglige virke i forskellige erhvervs- og hverdagslivssfærer. Af praktiske grunde er aktører valgt ud fra nogle pragmatiske overvejelser, som blev skærpet af den meget kort tidsperiode der var til rådighed for feltarbejde på Anholt. Identifikation og valg blev til på baggrund af interviews og møder med udvalgte aktører; aktører der var udvalgt ud fra forskellige kriterier. Nogle var udvalgt ud fra informationer og viden om deres egenskaber og rolle som individuelle aktører, andre var udvalgt ud fra deres rolle og position i forhold til de mange organiserede aktiviteter omkring en af de mange foreninger der findes på øen. Her udgør specielt borgerforeningen et vigtigt forum for kreativ udvikling af ideer og initiativer gennem dialog. Dertil kommer indsamling af information og viden om ideer og initiativer, der var udviklet i forbindelse med tidligere initiativer til lokal udvikling, hvor borgermødet Værdsæt Anholt fra 2005 har været en væsentlig kilde.

Ideer og initiativer fra interviews med interne aktører og interessenter har vi valgt at kombinere med ideer fra interviews med eksterne aktører og interessenter, der har direkte og/eller indirekte interesse/berøring til Anholt f.eks. i form af deres arbejde med planlægning og regulering i kommunalt regi og/eller andre aktiviteter som relateres til forhold af betydning for Anholt, som eksempelvis aktører indenfor energiområdet såsom Dong og energinet.dk, samt initiativerne på Grenå Havn herunder Kattegatcenteret og Naturpark Mols m.fl.

På baggrund af interviews og møder har vi identificere et righoldigt og varieret spektrum af ideer og initiativer, som har potentiale til at influere på øens fremtidige udviklingsmuligheder, og som lokale aktører har anset for vigtige for at fremme øens fremtidige muligheder for at skabe en udvikling baseret på øens egne potentialer. Vi har valgt at strukturere disse ideer og initiativer i forhold til en række overordnede tematikker, der har rod i vores model for en bæredygtig udvikling baseret på levebrød, kultur og miljø. De forskellige idéer og initiativer adskiller sig fra hinanden ved at fokusere på forskellige indsatsområder og tager udgangspunkt i forskellige dele af

vores udviklingsmodel. Der er således en række initiativer, der tager udgangspunkt i overvejelser om hvad der skal til for at skabe aktiviteter, der kan fremme mulighederne for at udvikle levebrødet gennem etablering og udvikling af erhvervsinitiativer, mens andre tager udgangspunkt i de kulturelle aspekter og sigter mod at udvikle kulturelle udbud og oplevelser, mens der også er initiativer der tager udgangspunkt i udvikling af natur og miljø. Fælles for de forskellige perspektiver er dog, at de ikke ensidigt fokusere på ét af tre aspekter, men at de sammentænker og kobler ideer og aktiviteter på tværs af de tre områder og derved opnår en mulighed for at bidrage til fremme en bæredygtig udvikling af øen og dets livsgrundlag og derfor sammentænker de tre dimensioner: levebrød, kultur og natur.

De valgte områder er følgende

Figur 1: De 4 dimensioner for udviklingsinitiativer på Anholt.

Udvikling med udgangspunkt i natur og energi potentialer: Vedvarende energi

En omstilling af Anholts energiforsyning fra de nuværende dieselgeneratorer til andre energiteknologier står højt på dagsordenen i både den interne debat på øen og hos hel- og

halveksterne interessenter som Energinet.dk og Norddjurs Kommune. Fra internt hold kommer idéerne primært fra Anholt Borgerforening, der forestiller sig Anholt som 'grøn vindere' med 100 % vedvarende energi; en tanke der blandt andet er opstået med inspiration i Samsø, der allerede i dag har negativt elforbrug, fordi der produceres mere energi fra vedvarende teknologier end der forbruges.

Tabel 1: Ønsker & idéer i forbindelse med en omstilling til vedvarende energi

Omstilling til vedvarende energi	
Intern oprindelse	Grøn vinder-ø
Ekstern oprindelse	Vedvarende energi-ø

Det overordnede ønske om overgang til vedvarende energi deles af Norddjurs Kommune, der i kommuneplanen giver udtryk for følgende:

"Norddjurs Kommune ønsker, at Anholt i fremtiden omdannes til vedvarende energi-ø. Et trin på vejen kan være en større vindmølle placeret på havnen som sammen med dieselmotorerne dækker øens energiforbrug. En anden mulighed kunne være at forsyne Anholt med vindenergi fra havvindmølleparken (...) Der skal således etableres et energisystem, som balancerer ved at udnytte de lokale ressourcer bedst muligt og bruge mindst mulig olie." Endvidere anføres det at: "Uanset hvilken løsning, der vælges skal den være til fordel for anholterne og miljøet og være samfundsøkonomisk bæredygtig. De decentrale oliefyrede anlæg skal konverteres til central fjernvarmeforsyning. Anholt-borgerne skal således kunne se en fordel i at få deres energiforsyning omlagt, dels af økonomiske grunde og dels i forhold til bæredygtighedsprincippet, som prioriteres højt på Anholt" (Norddjurs Kommune, 2009).

Energinet.dk, der som tidligere nævnt dækker det store driftsunderskud, som er forbundet med Anholts energiforsyningen er naturligt nok også interesseret i forandringer på området (Behnke, 2010). Mere konkret er der mulighed for, at anvende de midler der i dag dækker driftsunderskuddet til at investere i andre teknologier, der med tiden kan gøre Anholts energiforsyning mere miljøvenlig og mindske behovet for underskudsdekning. Energinet.dk foreslår følgende elementer til en fremtidig energiplan for Anholt:

- ➔ Fjernvarmeforsyning til den tættest bebyggede del af øen samt de kommunale bygninger.
- ➔ Fjernvarme fra overskudsvarme fra dieselmaskinerne og/eller fra varmepumper drevet med el fra vindkraft
- ➔ Forøgelse af vindkraftkapaciteten for at få ekstra energi til varmepumper.
- ➔ Solceller som aflastning af spidsbelastning på el i sommerperioden.

Der har i forbindelse med underskudsdekningen været et internt ønske om at midlerne kunne anvendes til andre formål også, men dette afvises af energinet.dk, der imidlertid henviser til ForskEL programmet, hvor der kan søges støtte til konkrete projekter. Kravet til sådanne er, at de skal være perspektivrige også for andre steder end Anholt. Det kunne fx dreje sig om:

- Geotermi, som en del af fjernvarmen.
- Solenergi, i form af dels solvarme og dels solenergi til el-produktion.
- Bølgekraft i en længere tidshorisont (10-15 år).
- Alger til biogas eller bioforgasning.

Omstillingen til vedvarende energi er altså et projekt, der allerede er genstand for seriøse overvejelser blandt både interne og eksterne interessenter. Endvidere er det interessant at bemærke, at selvom problemstillingen udspringer af natur- og miljøområdet, er den af stor betydning for såvel levebrød som økultur.

Anvendelse af naturen: fra passiv til aktiv anvendelse

På Anholt lever man i tæt kontakt med naturen, og dens anvendelse er derfor også et tema i den lokale debat, hvor den primære problematik går på spørgsmålet mellem passiv og aktiv anvendelse af naturen. Traditionelt har naturinteresser stået for en passiv anvendelse af naturen overfor en mere aktiv anvendelse af naturen, som er den traditionelle økultur hvor man lever tæt på og i samklang med naturen. Det har helt konkret udmøntet sig i en fredningssag, der har affødt større uenigheder, ligesom forbuddet mod motoriseret færdsel i Ørkenen løbende er til diskussion. Dette er udtryk for, at de restriktioner på brugen af naturen som en fredning nødvendigvis medfører ofte kan resultere i frustrationer hos de lokale beboere, der føler sig begrænset i at benytte deres lokalområde som de selv finder bedst.

Der ligger en udfordring i at vende fredningen til en fordel, ikke blot for naturen, men også for de mennesker, der skal leve med den. Der efterlyses i denne sammenhæng fra nogle sider en øget tilgængelighed til at nyde de rigdomme som Anholts natur byder på; både for de lokale og for de besøgende turister. Især har den voksende gruppe af ældre ofte svært ved at få mulighed for at se området ved Fyret og Totten, der ellers er en af øens primære attraktioner. Det har derfor været foreslået at etablere en organiseret kørsel igennem Ørkenen i stil med Sandormen, der bringer turister fra Skagen til Grenen. Dette møder imidlertid modstand fra andre sider, hvor der peges på at hensynet til naturen skal sættes højest og at en del af oplevelsen ved at se Totten netop er, at den er svært tilgængelig (Tøttrup, 2010).

Tabel 2: Ønsker & idéer til anvendelse af naturen

Anvendelse af naturen	
Intern oprindelse	Øget tilgængelighed for mindre mobile borgere og turister Ørkentog Nationalpark
Ekstern oprindelse	Nationalpark omfattende Anholt, Læsø og havet imellem øerne Geologikurser

Anholt som nationalpark er en idé, der er blevet luftet af både interne og eksterne interessenter, omend i forskellig form. At Anholts natur er helt særegen i dansk sammenhæng er der ikke tvivl om, og da bevarelse af sådanne naturområder netop er formålet med de danske nationalparker er tanken da også nærliggende. Mens idéen på øen mest har drejet sig om selve Anholt har der fra ekstern side været fokuseret på en lidt anden skala. Der har således været forslag om en nationalpark, der skulle dække Læsø, Anholt og hele havområdet imellem de to øer. Selvom denne ikke blev udvalgt blandt de første nationalparker kan den muligvis komme i spil på et senere tidspunkt.

Udvikling af infrastrukturelle potentialer

De interne idéer på Anholt involverer ofte et ønske om opførelse af nye fysiske rammer eller forbedring af eksisterende. Dette griber dermed også ind i nogle af de øvrige aspekter, der

gennemgås i dette kapitel (fx omstillingen til vedvarende energi og turismeområdet). Den grundlæggende idé om et multihus udspringer således af ønsket om vedvarende energi, idet huset blandt andet er blevet tænkt som et energiekperimentarium. Det er især i forbindelse med disse idéer, at behovet for sammentænkning af forskellige forslag bliver aktuel. Der er i alle tilfælde tale om ressourcekrævende projekter, og det kan være svært at retfærdiggøre investeringen når forslagene ses i isolation. Et samlet forslag kan omvendt signalere en fælles vilje til udvikling og agere fanebærer i en sådan. Der er således langt mere potentiale i nedenstående idéer når de opfattes som en helhed, der kan repræsenteres i et samlet projekt.

Tabel 3: Ønsker & idéer til de fysiske rammer

	Fysiske rammer
Intern oprindelse	Energieksperimentarium og multihus Plejehjem/beskyttede boliger/refugium Ombygning af forsamlingshuset Multiovernatningssted Fyrmuseum Bimuseum
Ekstern oprindelse	Forsamlingshuset Multiovernatningssted Fyrmuseum Udstilling i forbindelse med havmølleparken Refugium Driftsfaciliteter i forbindelse med havmølleparken

Udvikling af kulturelle oplevelsespotentialer:

Anholt har i kraft af sin geografiske og kulturelle placering en meget unik kultur, der kan udvikles som en integreret del af dens fremtidige udvikling. En kultur der dels er baseret på dens særegne natur, der giver mulighed for nogle helt specielle kulturelle oplevelser i forbindelse med dyre og planteliv i de ovennævnte naturområder. Oplevelser der kan understøttes gennem etablering af museums og oplevelsesfaciliteter, kombineret med uddannelsesarrangementer. Det vil således være attraktivt at opbygge en palette af oplevelser i forhold til kultur og oplevelsesturisme, hvor der fokuseres på de oplevelsesmæssige aspekter i øens unikke naturmæssige og kulturelle landskaber.

Der er ligeledes en række kulturelle aktiviteter, der har deres rod i lokale kunstnere, der har organiseret sig omkring forskellige projekter som Fortællinger i Fyrtårnet, der senere er ført til dannelsen af det perifere selskab, som er en sammenslutning af kunstnere der arbejder med udkantsproblematikken. Disse aktiviteter kunne danne udgangspunkt for en udvikling kulturelle aktiviteter, der kunne gøre øen mere attraktivt ikke kun som et sted at komme, men også som et sted at bo og leve.

Tabel 4: Ønsker & ideer på oplevelsesområdet

Fødevareområdet	
Intern oprindelse	Energieksperimentarium forsamlingshus Fyrmuseum Bimuseum
Ekstern oprindelse	Udstilling i forbindelse med havmølleparken Refugium Højskoleferie "geologi & kultur", historie

Udvikling med udgangspunkt i levebrødspotentialer

Anholt har et meget begrænset levebrødspotentiale bestående af en lille privat sektor og en offentlig sektor. Den offentlige sektor er under pres som følge af nedskæringer kombineret med den begrænsede mulighed for at effektivisere og kvalitetsudvikle grundet den begrænsede skala. Den private sektor er primært orienteret mod turismerelaterede erhverv, hvor entreprenør og transport er de største aktiviteter. Aktiviteter, der har et meget begrænset marked og derfor har vanskeligt ved at fastholde levebrød for øens befolkning. Der er derfor interesse i at få diversificeret det økonomiske grundlag, så turismen ikke udgør det eneste erhverv. Dels skaber det en yderst sårbar økonomi og dels betyder den store sæsonvariation i turisterhvervet, at der er behov for supplerende indtægtskilder i vintermånederne. Opgaven er imidlertid ikke let; det er noget ganske andet at danne grundlag for et helt nyt erhverv end at udvikle et eksisterende som det er tilfældet med turismen. Som udgangspunkt er det vigtigt, at det på den ene eller anden måde bygger på nogle ressourcer og kompetencer, der allerede er til stede på øen og som samlet repræsenterer en mere eller mindre unik kombination, der kan sætte Anholt i en fordelagtig position på området. Hvis der er tale om produktionserhverv skal de altså basere sig på ressourcer, der ikke på tilsvarende vis kan udnyttes på fastlandet. Der skal med andre ord være en fordel ved at lokalisere sig på Anholt, som opvejer den isolerede og svært tilgængelige beliggenhed.

Fødevareområdet

Der er meget begrænset tradition for fødevareproduktion og som tidligere beskrevet er fiskeri og landbrug flyttet fra øen, men der er dog interesse i at udnytte de potentialer som måtte findes for at udvikle nye initiativer. Der har således været udtrykt ønske om at undersøge mulighederne for at udnytte det gode vand til en "eksportvare" til fastlandet, samtidig med at det kunne undersøges om der var andre mulige kilder til udvikling af fødevarer set i lyset af den særlige natur og kulturelle forhold. Her skeles der især til udviklingen på Læsø. Det mest sandsynlige

udviklingsområde ligger primært i forhold til den sidste del af produktionskæden i form af restaurationer og spisesteder.

Tabel 4: Ønsker & idéer på fødevareområdet

	Fødevareområdet
Intern oprindelse	Anholt Vand på flaske Nichelandbrug
Ekstern oprindelse	Havdambrug

I denne sammenhæng kan Læsø tjene som inspirationskilde idet man her har formået at benytte øens navn som et fødevare-brand, der signalerer høj kvalitet og eksklusivitet. Udgangspunktet var den traditionelle produktion af sydesalt, der i øvrigt også er koblet til turismen i form af behandlingsophold for psoriasis-patienter. Hvis der kan identificeres en niche indenfor fødevareproduktion, hvor Anholt har fordelagtige forhold vil det være naturligt at skele til Læsøs eksempel.

Turisme

Blandt såvel interne som eksterne interessenter er der enighed om, at turismen på den eller anden måde kommer til at spille en rolle i Anholts fremtidige udvikling. Internt vidner Værdsæt Anholt om modstanden mod 'tivolisering' af øen, hvor turisternes primære motivation for at besøge øen er værtshusbesøg og helt generelt 'gang i gaden'. Den såkaldte Hellerup-uge i Skagen udgør i denne sammenhæng et skræmmeeksempel for anholterne. Det er i det hele taget tydeligt, at der ikke eksisterer et internt ønske om yderligere udvikling i højsæsonen med endnu flere besøgende. Omvendt er der stor interesse for turismeudvikling udenfor sæsonen, som ønskes udvidet så turismen med tiden kan få karakter af et (sæsonpræget) helårserhverv i stedet for et erhverv, der kun for alvor er til stede i højsommeren.

Ønsket om en balanceret udvikling uden tivolisering kan da også aflæses i de mere konkrete idéer til turismeaktiviteter, der kan søges udviklet på Anholt. Der er således fokus på at tiltrække de besøgende, der ser Anholts natur og muligheden for fred og ro som øens hovedattraktion, da disse netop i højere grad vil have interesse i perioderne udenfor højsæsonen. De turismeaktiviteter, der er nævnt i tabel 5 stammer dels fra Værdsæt Anholt og dels fra Anholt Borgerforening. Behovet for tilstedeværelsen af visse fysiske rammer er tydeligt og flere af idéerne er overlappende eller på anden måde internt forbundne.

Tabel 5: Ønsker & idéer til turismeaktiviteter

	Turisme
Intern oprindelse	Sæsonudvidelse Seniorturisme Højskole og lignende Kur/rekonvalescens Konference/kursus

Lejr-skoler/vandrehjem
Sælsafari/lystfisker/dykkerskib

Ekstern oprindelse

Sæsonudvidelse
Erhvervsturisme i forbindelse med Anholt Havmøllepark

Eksternt er der i højere grad fokus på de muligheder der kan opstå i forbindelse med opførelsen af Anholt Havmøllepark, der som tidligere nævnt når og hvis den bliver opført vil være en af verdens største af sin art. I forbindelse med lignende anlæg andre steder er der blevet skabt et marked for turisme med anlægget som hovedattraktion. Det drejer sig hovedsageligt om erhvervsturisme, hvor andre lokaliteter med overvejelser om lignende anlæg finder inspiration via studieture til eksisterende anlæg. Det er vigtigt at være opmærksom på, at denne form for erhvervsturisme i stor udstrækning er knyttet til nyhedsværdien; det er altså ikke sandsynligt at det vil generere en varig turiststrøm. Morten Basse fra Djurs Wind Power, der er et netværk af virksomheder og interessenter med interesse i de forskellige opgaver og funktioner, der skal varetages i forbindelse med opførelse og drift af havmølleparken, giver udtryk for et ønske om, at turismerelaterede funktioner i stor udstrækning placeres på Anholt imens den tekniske drift placeres i forbindelse med Grenå Havn.

5. Sammenkobling af ønsker og idéer

De mange ønsker og idéer repræsenterer et godt udgangspunkt for en diskussion af, hvilke initiativer der vil være hensigtsmæssige i udviklingsøjemed på Anholt og hvordan de kan søges realiseret. Sammenkobling er i denne sammenhæng et nøgleord, der vil præge nærværende afsnit; et fællestræk for de forskellige idéer er således, at de ikke i sig selv udgør umiddelbart realiserbare muligheder. Der er med andre ord behov for at få identificeret mulige synergier, der kan opnås ved at kombinere visse af de elementer, der er i spil. Sammenkobling med idéer fra eksterne kilder kan her vise sig at fungere som inspiration og måske øjenåbnere for de interne overvejelser på Anholt.

For at systematisere denne diskussion er det relevant igen at inddrage SWOT analysen fra tidligere, der kan assistere udvælgelsen af projekter ved at pege på Anholts overordnede styrker og svagheder, samt de muligheder og trusler der er knyttet dertil.

Denne tankegang indebærer et forsøg på at få involveret flere interessenter i projekterne med baggrund i en filosofi om, at det er lettere at løfte i flok. Det skal i denne sammenhæng også understreges, at det vil være fordelagtigt at søge eksterne og semi-eksterne interessenters involvering, da det kan give adgang til ressourcer, der ellers ikke er til stede på Anholt.

Arbejdet med at realisere de forskellige ønsker og idéer kan med fordel betragtes som en løbende læreproces og en del af identitetsopbygningen på Anholt. Der bør derfor også både tænkes i projekter på kort og langt sigt. De store og langsigtede projekter er måske umiddelbart af større betydning for Anholts udvikling, men mindre initiativers potentiale må ikke undervurderes. En succesfuld realisering af en mindre idé kan vise sig værdifuld i form af de praktiske erfaringer omkring projektstyring og samarbejde mellem interessenter som opnås. Derudover bidrager det til opbygningen af selvforståelse med større tro på egne evner i forhold til rent faktisk at kunne påvirke udviklingen i positiv retning, hvilket videre fører til større mod i forbindelse med fremtidige initiativer.

Nogle projektforslag synes på denne baggrund at repræsentere et særligt potentiale. Gennemgående for tankegangen i denne forbindelse er multifunktionalitet og involveringen af mange interessenter, der samlet vil kunne løfte opgaver som de ikke hver for sig har ressourcer til at påtage sig. En succesfaktor, der er vigtig at tage i betragtning er derfor også evnen til at koordinere de samarbejder, der i denne sammenhæng er nødvendige. Realiseringen af mindre projekter kan således få stor værdi igennem den læreproces som de involverede interessenter gennemgår. På længere sigt kan sådanne erfaringer bidrage til at øge chancerne for realisering også af større projekter.

Multihus

Et multihus vil kunne udgøre et samlende punkt på øen til glæde for både heltidsbeboere, deltidsbeboere og gæster. Det vil endvidere fremstå som en fysisk manifestation af et samlet Anholt, der løfter i flok på trods af forskelligheder og interne stridigheder. I multihuset er der plads til dem alle og rum til diskussion med højt til loftet af både Anholts- og verdenssituationen.

Huset vil kombinere en lang række forskellige funktioner, der hver for sig repræsenterer forskellige sider af livet på Anholt. Levebrødsfunktioner vil være til stede i form af faciliteter, der kan huse

turistaktiviteter (foredrag, overnatning, bespisning mv.). Lokale turismeaktører kan således alt efter aktivitetstype leje eller låne sig ind og får derved mulighed for at udbyde oplevelsesprodukter, der i dag er uden for rækkevidde pga. manglende fysiske faciliteter. Økulturen understøttes i huset ved at det samtidig fungerer som forsamlingshus og mødested i dagligdagen. I forbindelse med Anholt's natur og miljø vil stedet kunne huse periodiske udstillinger arrangeret af fx Havets Hus eller Kattegatcenteret i Grenå. Disse vil både være henvendt til øens gæster og egne beboere, der kan blive klogere på egen natur og historie; den lokale skole vil således også kunne drage nytte af dette element. Endvidere giver husets overnatningsfaciliteter mulighed for indkvartering af forskere eller kunstnere med interesse i øens særlige natur og kultur.

Mulige aktører: Anholt Borgerforening, Norddjurs Kommune, Havets Hus (evt. Kattegatcentret), DONG, DMU (dvs. sælprojektet), Anholt Havn mv.

Energiprojekt

Øens energiforsyning vil under alle omstændigheder være genstand for ændringer i de kommende år. Muligheden for at påvirke denne proces skal derfor gribes, så ændringerne kommer Anholt til gode i så stor udstrækning som muligt. De eksterne aktører der nødvendigvis vil være involverede i processen er ressourcestærke og der ligger derfor et stort potentiale for anholterne i at få ørenlyd hos disse. Det gælder om at få italesat problemstillingerne på øen på en måde så Anholt ikke blot indgår som en ubetydelig faktor i et energi-regnestykke, der skal gå op på mest økonomisk effektive måde.

Mulighederne i forbindelse med konvertering af underskudsdækning fra energinet.dk og støtte fra ForskEL virker således potentielt værdifulde, hvis der kan findes fælles fodslag og en mere effektiv kommunikation med eksterne aktører kan blive etableret. Det er blandt andet her, at øens deltidsbeboere kan blive et værdifuldt aktiv igennem deres forbindelser og kompetencer.

Mulige aktører: Energinet.dk, NRGi og Norddjurs Kommune.

Nationalpark

Første heat af kapløbet om at blive dansk nationalpark er kørt, men idéen kan tænkes at blive aktuel igen i fremtiden. Fordelen ved nationalpark-status er, at det giver en langt større synlighed end de forskellige fredninger, der i dag alligevel er i kraft. Det vil også skabe en større klarhed omkring restriktionerne på anvendelsen af øens natur, hvis den bliver placeret under én samlet fredning. Endvidere vil det medføre et nationalt fokus på turistaktiviteterne med heraf følgende muligheder for etablering af bedre faciliteter for disse.

Mulige aktører: Danmarks Naturfredningsforening, Norddjurs Kommune, naturparken i Mols

Anholtfond

Den helt store barriere for at skabe udvikling på Anholt er de begrænsede muligheder for at få gennemført selv projekter i meget lille skala. Det er således essentielt at tilvejebringe en finansiel reserve som anholterne selv i udstrakt grad har råderet over. Denne målsætning reflekteres i Borgerforeningens idé om oprettelse af en erhvervsdrivende fond. Idéens realisering afhænger af hvorvidt de interne uenigheder på øen kan overkommes således at alle synspunkter tilgodeses i

fondens konkrete udformning. For at undgå endeløst tovtrækkeri kan det derfor blive nødvendigt at der tages initiativ uden, at der er opnået fuld konsensus. Hvis dette sker, er det yderst vigtigt, at processen alligevel forløber åbent og at alle er velkomne til at deltage, så projektet ikke bidrager til en forøgelse af stridighederne. Det kan imidlertid ikke forventes at alle på forhånd kan blive overbevist om fondens berettigelse. Dette skal ske løbende igennem de resultater der opnås. Den løbende kommunikation med alle interessentgrupper på Anholt er derfor ekstremt vigtig i forhold til at sikre lokal opbakning til fonden, uden hvilken den ikke i længden vil være et bæredygtigt initiativ. De første tiltag fra fondens side bør derfor også være nogen, der er bred opbakning til, så alle fra starten kan se fordelene ved en erhvervsdrivende fond.

Turisme

Det eneste erhverv der reelt eksisterer på Anholt i dag er som tidligere nævnt turisme, og en videreudvikling af dette område er således en indlysende mulighed. Det er imidlertid et erhvervsområde, der på forskellig vis påvirker hele lokalsamfundet og derfor også bør være genstand for grundige overvejelser i forhold til hvilken form for udvikling der søges. Helt grundlæggende er der dog to problemstillinger der under alle omstændigheder skal tages hånd om:

1. Den ekstreme sæsonvariation, hvor der kun er nævneværdig aktivitet i juli måned.
2. Det eksterne ejerskab af størstedelen af turistvirksomhederne, der resulterer i, at en markant andel af indtægterne fra højsæsonen forlader øen uden at gavne lokalbefolkningen.

Sæsonvariationen er et problem, der deles med stort set alle turistdestinationer i områder med skiftende klimatiske årstider. I Anholts tilfælde er det imidlertid særligt udpræget og det kan umiddelbart være svært at se, hvordan man kan drive en forretning der kun genererer tilstrækkelige indtægter en enkelt måned om året. Anholt Kro, der har åbent hele året viser i denne sammenhæng, at det faktisk godt kan lade sig gøre og står dermed som et eksempel til efterfølgelse. Erfaringen fra andre destinationer viser, at det oftest ikke er muligt at udjævne sæsonforskellene, men at det til gengæld kan lade sig gøre at etablere flere mindre sæsoner centreret omkring højtider, skoleferier og lignende. Derudover er der forskellige former for turisme, der ikke knytter sig specielt til sommermånederne og derfor er værd at se nærmere på i forhold til at skabe mere aktivitet udenfor den traditionelle højsæson.

6. Perspektivering

Analysen viser at øens aktører og interessenter er i besiddelse af række ideer og initiativer til at frisætte Anholts potentialer og dermed takle de udfordringer som øen står overfor. Det er ikke nogen let opgave fordi øen i øjeblikket synes domineret af en dynamik, hvor svagheder og trusler synes at have overtaget fremfor styrker og muligheder. Hvis den dynamik skal bruges er det nødvendigt at skabe rammer for at realisere nogle af de ideer og initiativer som øboerne har til at skabe en udvikling af øen. En udvikling, der kombinerer ideer og initiativer på tværs af levebrød, kultur og natur og at projekter i højere grad tænkes sammen med projekter og aktiviteter udenfor øen.

Der er således behov for at der på øen tænkes *multifunktionelt* på tværs af de traditionelle skel, samtidig med at man også tænker *multidimensionelt* og kæder projekter og initiativer sammen med aktiviteter udenfor øen. Her kan erfaringer fra projekter omkring vindmølle parken, naturparker, højskole aktiviteter indgå som eksempler på hvordan der kan skabes synergi ved at samarbejde om udnyttelse af ressourcer på tværs af geografiske, kulturelle og institutionelle opdelinger.

Grundet de meget begrænsede ressourcer der har været til rådighed for analysen har vi kun haft mulighed for at identificere ideer og initiativer på baggrund af interviews og møder med et begrænset antal aktører og interessenter i og omkring øen. Trods disse aktørers og interessenters centrale placering i interne og eksterne netværk har vi derfor kun identificeret et udsnit af det varierede udbud af ideer og initiativer, der eksistere hos de lokale interessenter og aktører. Dertil kommer at vi i forbindelse med bearbejdning og udvikling af ideer og initiativer ville have foretrukket en højere grad af involvering af aktører og interessenter på øen, da netop den kreative kombination og sammentænkning af ideer, aktiviteter og aktører er afgørende for at udvikle forslag til løsninger, som er kommet med kreative og innovative bud på fremtidige løsninger. Løsninger der kombinerer og sammentænker på tværs af de traditionelle opdelinger mellem levebrød, kultur og natur, samt mellem interne og eksterne aktiviteter og aktører. Sådanne grænseoverskridende aktiviteter stiller store krav til aktørers kognitive og sociale fleksibilitet. En fleksibilitet, der kunne have været understøttet gennem en mere dynamisk proces som eksempelvis brug af fremtidsværksteder, scenariværksteder og lignende.

Rapporten skal derfor i højere grad ses som et katalog til de der kan inspirere til det videre arbejde med udvikling af Anholt, hvor den i særlig grad kan bidrage til følgende:

1. En metode til hvordan der kan skabes en oversigt over de væsentligste elementer i skabelse af en bæredygtig udvikling. Hvor bæredygtig udvikling ses som en udvikling af mulighederne for at kombinere kravene om at skabe levebrød med udvikling af kulturel og natur
2. En metode til at kortlægge og indsamle ideer og initiativer hos aktører i og omkring øen og strukturer disse

3. En metode til at kombinere ideer og initiativer således at det bliver muligt via multifunktionelle og multidimensionelle funktioner og relationer at overvinde barrierer som måtte eksistere i mindre samfund for investering i udvikling af kompetencer og faciliteter

Rapporten har grundet de begrænsede ressourcer og prioriteringer ikke haft mulighed for at gå dybere ned i de særlige sociokulturelle potentialer, som måtte eksisterer og de sociokulturelle forudsætninger for at skabe netværk og samarbejder på tværs af kulturer, konflikter og institutioner. Hvilket er en forudsætning som er nødvendigt at have med når man skal kombinere og sammensætte aktiviteter og få disse omsat til handling.

